

Aksjologia lingwistyczna

Anna Kozłowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

- 1 Relacja język ↔ wartości
- 2 Język jako wartość
- 3 Etyczny wymiar komunikacji
- 4 Obraz wartości w języku i tekstach
- 5 Językowe i tekstowe środki wartościowania

Wymiary relacji język ↔ wartości

1. Język jako wartość – perspektywa kultury języka.
2. Etyczny wymiar komunikacji.
3. Obraz wartości w języku i tekstach.
4. Język jako narzędzie wartościowania.

USTAWA z dnia 7 X 1999 r. o języku polskim

„Parlament Rzeczypospolitej Polskiej:

- zważywszy, że język polski stanowi podstawowy element narodowej tożsamości i jest dobrem narodowej kultury,
- zważywszy na doświadczenie historii, kiedy walka zaborców i okupantów z językiem polskim była narzędziem wynaradawiania,
- uznając konieczność ochrony tożsamości narodowej w procesie globalizacji,
- uznając, że polska kultura stanowi wkład w budowę wspólnej, różnorodnej kulturowo Europy, a zachowanie tej kultury i jej rozwój jest możliwy tylko poprzez ochronę języka polskiego,
- uznając tę ochronę za obowiązek wszystkich organów i instytucji publicznych Rzeczypospolitej Polskiej i powinność jej obywateli

uchwała niniejszą ustawę.”

USTAWA z dnia 7 X 1999 r. o języku polskim cd.

„Art. 3. 1. Ochrona języka polskiego polega w szczególności na:

- 1 dbaniu o poprawne używanie języka i doskonaleniu sprawności językowej jego użytkowników oraz na stwarzaniu warunków do właściwego rozwoju języka jako narzędzia międzyludzkiej komunikacji,
- 2 przeciwdziałaniu jego wulgaryzacji,
- 3 szerzeniu wiedzy o nim i jego roli w kulturze,
- 4 upowszechnianiu szacunku dla regionalizmów i gwar, a także przeciwdziałaniu ich zanikowi,
- 5 promocji języka polskiego w świecie,
- 6 wspieraniu nauczania języka polskiego w kraju i za granicą.

Art. 3. 2. Do ochrony języka polskiego są obowiązane wszystkie organy władzy publicznej oraz instytucje i organizacje uczestniczące w życiu publicznym.”

Rada Języka Polskiego (<http://www.rjp.pan.pl>)

Zadania RJP:

- upowszechnianie wiedzy o języku polskim, jego odmianach, normach i kryteriach oceny jego użycia oraz proponowanie form językowych odpowiednich w różnych sytuacjach;
- rozstrzyganie wątpliwości językowych;
- poszukiwanie rozwiązań w zakresie używania języka polskiego w różnych dziedzinach nauki i techniki, zwłaszcza w dyscyplinach nowych;
- wyrażanie opinii o formie językowej tekstów przeznaczonych do komunikacji publicznej;
- wypowiedanie się w sprawie przepisów ortograficznych i interpunkcyjnych;
- opiniowanie nazw proponowanych dla nowych towarów lub usług;
- otaczanie szczególną opieką kulturę języka polskiego w nauczaniu szkolnym.

Etyczne aspekty języka

Akt komunikacji jako WSPÓŁDZIAŁANIE – koncepcja Henry’ego P. Grice’a.

STYL jako zespół wartości (ontologia przedstawianego świata, typ racjonalności, punkt widzenia, intencje komunikacyjne) powiązanych z różnymi typami zachowań językowych, oraz ich eksponentów – koncepcja Jerzego Bartmińskiego.

Kryterium etyczne w ocenie komunikatów; etyka jako element kultury języka – koncepcja „kultury słowa” Jadwigi Puzyniny.

Normy etyczne obowiązujące nadawcę – propozycja Jadwigi Puzyniny

- 1 Dla tekstów informacyjnych:
  - rzetelność
  - jasność
  - jednoznaczność
  - logiczność układu
- 2 Dla tekstów perswazyjnych:
  - norma szacunku dla odbiorcy i jego wolności
  - norma jawności nakłaniania

Normy etyczne obowiązujące odbiorcę

- skupienie i uwaga, właściwa miara wysiłku interpretacyjnego
- brak uprzedzeń wobec nadawcy i jego komunikatu, zaufanie, dobra wola
- założenie dotyczące spójności i sensowności komunikatu
- ...

Główne zagrożenia komunikacji

- kłamstwo
- manipulacja językowa, nowomowa, propaganda językowa
- utylitaryzm
- wulgaryzacja języka
- brak odpowiedzialności za słowo
- agresja językowa, „mowa nienawiści”
- ...

Słowa-symbol, słowa-wartości

- *godność*
- *męstwo*
- *wolność*
- *Katyń*
- ...

Naród – opis Jadwigi Puzyniny

NARÓD – grupa ludności ujmowana jako żyjąca na przestrzeni dziejów lub też tylko we współczesności, wyodrębniana na podstawie cech różnie dobieranych przez użytkowników języka z otwartego zbioru, do którego należą następujące cechy: 1. wspólne terytorium; 2. wspólny język, 3. wspólna kultura, 4. wspólne dzieje, 5. suwerenność polityczna lub wola jej uzyskania i walką o nią; 6. zalegalizowane obywatelstwo danego państwa; 7. samowiedza narodowa; 8. poczucie i wola przynależności do danej grupy; 9. pochodzenie; 10. wspólne stosunki i interesy ekonomiczne; 11. wspólna religia; 12. wspólny system wartości; 13. trwałość wspólnoty.

Ojczyzna – eksplikacja Anny Wierzbickiej

1. kraj 2. urodziłem się w tym kraju 3. jestem jakby częścią tego kraju 4. nie mogę być jakby częścią innego kraju 5. gdy myślę o tym kraju, czuję coś dobrego 6. gdybym tego nie czuł, byłoby to bardzo źle 7. myślę coś takiego, gdy myślę o tym kraju: 8. „ten kraj nie jest taki jak jakiś inny kraj 9. wiele złego przydarzyło się temu krajowi 10. nie chcę, żeby zło przydarzało się temu krajowi 11. ten kraj zrobił mi wiele dobrego 12. jak matka czyni dobre rzeczy swym dzieciom 13. chcę robić dobre rzeczy dla tego kraju 14. jeśli czuję coś złego z tego powodu, nie chcę mówić: nie chcę tego

Ojczyzna – eksplikacja Anny Wierzbickiej cd.

15. wielu innych ludzi myśli to samo, gdy myśli o tym kraju 16. ci ludzie czują coś dobrego, gdy myślą o tym kraju 17. ci ludzie są jak jedno 18. jestem jakby tego częścią 19. ci ludzie mówią w ten sam sposób 20. ci ludzie robią wiele rzeczy w ten sam sposób 21. ci ludzie myślą o wielu rzeczach w ten sam sposób 22. ci ludzie często czują to samo 23. gdy myślę o tych ludziach, czuję coś dobrego 24. ci ludzie są jakby częścią tego kraju 25. przedtem wielu innych ludzi było jakby częścią tego kraju 26. jestem jakby częścią tych ludzi 27. na wiele sposobów jestem jak ci ludzie”

Środki wyrażania wartościowania

1. Środki systemowe:

- fleksyjne, np. *chuligany, ministry, łajza, fajtłapa*
- składniowe, np. *dzięki czemuś*, zdania przeciwstawne
- słowotwórcze, np. morfemy *-uch, -idło*, sufiksy deminutywne
- leksykalne – leksemy prymarnie wartościujące (np. *dobry, piękny, ekstra, beznadziejny*) i opisowo-wartościujące (np. *bogactwo, anioł, ojczyzna*)
- oparte na frazeologizmach i tropach skonwencjonalizowanych (np. *końskie zdrowie, kwiat młodości*)

Środki wyrażania wartościowania cd.

2. Środki tekstowe:

- konotacje tekstowe
- tropy (metafory, hiperbole)
- użycia ironiczne
- implikatury

Wartościowanie w tekście – przykład

Nie ma rozpusty gorszej niż myślenie.
Pleni się ta swawola jak wiatropylny chwast
na grządce wytyczonej pod stokrotki.
(Wisława Szymborska *Głos w sprawie pornografii*)

Środki wyrażania wartościowania cd.

3. Środki parajęzykowe (gesty, intonacja, symbolika graficzna i dźwiękowa):

PRZYKŁAD 1.: oklaski, wzruszenie ramion.

PRZYKŁAD 2.: *Przyszedłeś!*

PRZYKŁAD 3.: wykrzyknik, podkreślenia, tłusty druk.

PRZYKŁAD 4.: *Niesssamowite...*

Dziękuję za uwagę :)

Temat następnego wykładu:
TEORIA RELEWANCJI.
Zapraszam!